

FERT VE TOPLUMUN YETİM VE ÖKSÜZLERE KARŞI SORUMLULUKLARI*

Cemal AĞIRMAN¹

ÖZET

Bu makalede yetimlik olgusu ele alınmış, birey ve toplum olarak taşıdığımız dini, ahlakî ve sosyal sorumluluklara dikkat çekilmiş, sorunun çözümünde nelerin yapılabileceği konusu irdelenmiş, yetimlere karşı ferdi ve toplumsal duyarlılıkların harekete geçirilmesi amaçlanmıştır. İnsanoğlu, sorumluluklarının ağırlığına paralel olarak uzun bir çocukluk dönemi geçiren tek varlıktır. Dolayısıyla kendisinden beklenen görevlerin üstesinden gelebilmesi için güçlü, sağlıklı ve yararlı bir kişilikle yetişmesi gerekir. Yetim ve öksüzlere karşı sorumluluklar, maddî ve manevî olmak üzere iki ana eksen üzerinde yoğunlaştırılabilir. Maddî sorumluluklar, yetim ve öksüzlerin *malını ve canını korumak*; *beslenme, giyinme* ve *barınma* gibi ihtiyaçlarını karşılamak olarak ifade edilebilir. Manevî sorumluluklar ise, yetim ve öksüzün psikolojik gelişimini ilgilendiren her eylemi içerir. *Şefkat dolu davranışlar sergilemek, sevgi dolu bir ortam hazırlamak, eğitimiyle ügülenmek, dinî bilgiler vermek, güzel bir ahlâk kazandırmak* hep bu alana girer.

Anahtar Kelimeler: Yetim, öksüz, fert, toplum, sorumluluk

ABSTRACT

Individual And Social Responsibilities Towards Fatherless And Motherless Orphans From The Angle Of Islam

In this article the case of being orphan has been taken up, and as individuals and society our religious, moral and social responsibilities towards orphans have been pointed out, and what can be done in solving their problems has been investigated. At the same time it has been aimed to activate the individual and social sensitivity towards orphans. A human being is the only creature that spends a long childhood period in parallel with his heavy responsibilities. Therefore, it is a necessity to grow and train him in health and powerfully to overcome the duties expected from him. The responsibilities towards orphans may be placed on two main axes: Material and moral. The material responsibilities can be expressed as protecting orphans' lives and properties and meeting their needs such as food, wear and shelter. As for the moral ones, they include every action concerning the psychological development of orphans. For example, to behave them compassionately, to prepare an environment full of love for them, to interest in their education by giving the required religious education and making them gain all moral values are all included in this area.

Key Words: *Orphan, Motherless, Individual, Social, Responsibility.*

---

¹ Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Giriş

Dünyaya geldikten sonra, kendi kendine yeterli hale gelmek için, yaratıklar içerisinde başkasına bağımlı olarak en uzun dönem yaşayan canlı varlık insandır. Bunun sebebi, yaşamı boyunca insanoğlunu bekleyen sorumlulukların ağırlığı olarak ifade edilebilir. Onun için insanın *güçlü*, *sağlıklı* ve *yararlı* bir kişilikle yetişmesi gerekir.

Çocuğun sağlıklı bir psikoloji ile büyümesi için anne-baba sevgisi ve şefkatiyle yetişmesi son derece önemlidir. Biçilen roller gereği, ailenin ayakta durmasında, maddi olarak yaptıkları bir yana; ana baba, ailede, çocuğun üzerinde, varlıklarını her zaman *manevî bir güç*, *bir güven kaynağı* olarak sürdürürler. Bu fitri algı sebebiyle, gerek annenin, gerekse babanın yokluğu, çocuklar için büyük bir eksikliktir.

Babasız, fakat varlıklı bir anne kucağında yetişen bir çocuk, psikolojik olarak baba şefkatinin yokluğunu her zaman hissedererek büyür. Annesizlik ise çocuğun üzerinde daha da derin izler bırakır. Sadece ekonomik ihtiyaçların karşılanması, sağlıklı bir kişilik için yeterli değildir. Çocuk hem anne hem de baba tarafından sevmeye, okşanmaya muhtaçtır. Bu yüzden çocuğun sağlıklı bir birey olarak yetişmesinde anne ve babanın yeri tartışılmaz. Bu gerçek, yetimlerin sorunlarının çözümünde bütün toplumun duyarlı olmasını, şöyle ya da böyle, herkesin kendisine göre mutlaka birtakım sorumluluklarının bulunduğunu gösterir.

'Yetim' sözcüğü, Arapça'da '*yalnız kalmak*, *babasız kalmak*, *gaflette bulunmak*, *geri kalmak*, *muhtaç olmak*' manalarına gelen '*ye-te-me*' kökünden türemiş bir sıfattır. Sözlükte; '*yalnız kalmış*, *tek kişi*, *eşsiz*' manalarına gelir. 'Yetimlik' de '*yalnızlık*' demektir. Bu manada yalnız ve tek olan her şey yetimdir. Sedefinde bulunan inciler için '*dürr-i yetim*' denmesi '*tek ve eşsiz*' olmasındandır.²

Terim olarak *yetim*, '*buluş çağından önce babası ölen çocuğa*' denir. Yetimlik, insanlarda baba tarafından, diğer canlılarda ise anne tarafından olur.³ Dolayısıyla yetim kelimesi insanlar için kullanıldığında '*baba kaybı*'nı, diğer canlılar için kullanıldığında ise '*anne kaybı*'nı ifade eder. Buna göre '*annesi ölmüş çocuğa ye-*

² İbn Manzûr, *Lisanu'l-arab*, "ytm" md., XII, 645-646.

³ İbn Manzûr, *Lisanu'l-arab*, "ytm" md., XII, 645-646.

tim denmez. Arapçada annesi ölen çocuğa ‘‘*aciyy*’, hem annesi hem babası ölen çocuğa da ‘*latim*’ denir.⁴ Türkçede bu her iki kavramın karşılığı ise ‘*öksüz*’dür. Yani ‘*sadece annesi ölene öksüz*’ dendiği gibi, ‘*hem annesi ve hem babası ölene de öksüz*’ denir. Türkçede mecazî manada kimsesizlere de öksüz denir.⁵ Yetim ifadesi Türkçede de Arapçadaki gibi kullanılmaktadır.

Arapçada ‘*yetime*’ ifadesi mecazî olarak buluş çağını aşmış kızlar için de kullanılır. ‘‘*Yetim kızdan kendi nefsi için izin istenir. Onun susması izindir.*’’⁶ hadisinde, ‘buluş çağından önce babası ölüp de evlenme çağına gelmiş bekâr kız’ kastedilmiştir.

‘Yetim’ kelimesi ‘*zayıflık*’, özellikle ‘*akıl zayıflığı*’ ve ‘*fikir noksanlığı*’ manalarına da gelir. Bundan dolayı yetim ifadesi ‘*erginlikten sonra rüştünü bulamayanlar*’ için kullanıldığı gibi, ‘*kocasından yalnız kalan kadınlar*’ için de kullanılır. Nitekim Hz. Peygamber’in, ‘‘*Yetim ve kadın, bu iki zayıf hakkında Allah’tan korkunuz.*’’⁷ İfadesinde, yetim kelimesini ‘*zayıflık*’ anlamında kullandığını görmekteyiz.

Şu halde örfî kullanım bakımından yetimler denilince ‘*babaları vefat etmiş oğlan veya kız çocukları*’ anlaşılabilirliği gibi, ‘*kocasız kalmış kadınlar*’ da anlaşılabilir olacaktır. Ancak hukukî manada yetimlik, buluş veya rüşt çağına kadar devam eder.⁸

Yetim kavramının anlam eksenini oluşturan mefhum, babası ölen çocuğun muhtaç duruma düşmesiyle ‘*bakılma imkân ve desteğini kaybetmiş olması*’dır. Annesi ölen çocuk, sahip çıkılma ve bakılabilme noktasında babanın korumasındadır. Mahrum olduğu süt ve anne şefkatinin kısmen de olsa başka yollarla giderilebilme imkânı vardır. Babası ölen çocuk, zorunlu olarak sahip çıkılma imkân ve desteğini kaybetmiş olduğu için ortada kalabilir. Ayrıca annenin ölümünde baba yeni bir evlilik yapsa da çocuk sahipsiz kalmıyor. Çünkü, ‘‘*Emzirmeyi tamamlamak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir...*’’⁹ ayetin-

⁴ İbn Manzûr, *Lisanu’l-arab* ‘‘acy’’ md., XV, 79-80, ‘‘itm’’ mad., XII, 543.

⁵ TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988, II, 1132.

⁶ *Ebü Dâvûd*, Nikâh 23, 25; *Tirmizî*, Nikâh 18; *Nesâî*, Nikâh 31, 36.

⁷ Hakim, *Müstedrek*, I, no. 212.

⁸ İbnü’l-Esir, *en-Nihaye*, III, 188; İbn Manzûr, *Lisanu’l-arab*, ‘‘ytm’’, md., XII, 645-646.

⁹ Bakara, 2/233.

de belirtildiği gibi, İslam'a göre çocuğun bakımı babaya aittir. Fakat baba ölüp anne yeni bir evlilik yaptığında, ailede sahip çıkacak biri yoksa çocuk ortada kalabiliyor. Her şeyden önce anne, bulunduğu yuvanın dışına çıkıyor. Gideceği yerde çocuklarına sahip çıkılacağına bir garantisi olmadığı gibi, üvey baba olacak kişinin de böyle bir mecburiyeti yoktur. Onun için çocuğa, babanın sahip çıkma ve her türlü sorumluluğunu üstlenme mecburiyeti olduğu için, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde annesi ölen çocuğun bakımı üzerinde durulmamıştır.

Problemin eksenini yalnızlık ve sahipsizlik oluşturduğuna göre, baba ve annesi hayatta olduğu halde terkedilmiş sahipsiz çocukları, mecazî manada yetimler kapsamına alıp onlara karşı da aynı sorumlulukları taşıdığımızı kabul etmeye bir mani yoktur. Burada, sorun, babanın veya annenin ölmüş olması değil, anne veya babanın ölümüyle ortaya çıkan 'çocuğun yalnızlığı ve sahipsizliği'dir. Dolayısıyla sahipsiz olan her çocuğa, ailesi tarafından sahip çıkılincaya kadar, sorumluluk açısından yetim muamelesi yapılabilir.

Kelimenin semantik analizinden de anlaşıldığı gibi 'yetimlik' ve 'öksüzlük'; 'yalnızlığın, güçsüzlüğün, tek kalmışlığın ve çaresizliğin' ifadesidir. Biz bu makalemizde babasını, annesini veya her ikisini birden kaybetmiş yahut hayatta oldukları halde terkedilmiş, onların yardım ve desteğinden yoksun kalmış kimsesizlere karşı, fert ve toplumun sorumluluklarını tartışmaya çalışacağız.

A. SORUMLULUKLAR

'Sorumluluk'; '*bir bireyin veya bir toplumun taşıdığı sıfat ya da bulunduğu konum gereği bazı şeyleri yapıp bazı şeyleri yapmama zorunluluğu*'dur. Bunlara riâyet etmemek, zorunlu olarak bazı ferdi ve toplumsal zararların doğmasına sebep olduğu için, dünyada veya âhirette sorguya çekilmeyi ve cezayı gerektirir. Örneğin *insanlık, annelik, babalık; bir inanca, bir gruba, bir aileye mensubiyet (akrabalık); âlim, idareci olmak, vs.*, bütün bunlar ayrı ayrı sorumluluk gerektiren sıfat ve konumlardır. Bunlara '*konumlara bağlı sorumluluklar*' da denebilir.

Yetim ve öksüzlere karşı birey ve toplumun sorumlulukları, maddî ve manevî olmak üzere iki ana eksen üzerinde yoğunlaştırılabilir. Maddî sorumluluklar, yetim ve öksüzlerin *malını ve ca-*

nını korumak; beslenme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak olarak ifade edilebilir.

Manevî sorumluluklar ise, yetim ve öksüzün psikolojik gelişimini ilgilendiren her eylemi içerir. *Şefkat dolu davranışlar sergilemek, sevgi dolu bir ortam hazırlamak, eğitimiyle ilgilenmek, dinî bilgiler vermek, güzel bir ahlak kazandırmak* hep bu alana girer. Birey, kendi çocuğunun, başta dinî ve ahlakî olmak üzere her türlü eğitiminden sorumlu olduğu gibi, bakımını üstlendiği yetim ve öksüzün de her türlü eğitiminden sorumludur. Çünkü o, bakımını üstlenmeyi kabul etmekle ona öz evladı gibi muamele etmeyi de üzerine almış demektir.

. YETİMLERE KARŞI SORUMLU OLMAYI GEREKTİREN DURUMLAR

1. İnsan Olmak: İnsan olmak yetimlere karşı bizatihi sorumluluk gerektiren bir konumdur. Başka hiçbir vasıf ve konuma gerek kalmadan sadece insan olmak, öncelikle akraba yetimlerinin, sonra mensubu bulunduğu toplumun, daha sonra içten dışa doğru genişleyen bir halka gibi bütün dünya yetimlerinin sorunlarına karşı duyarlı olmayı gerektirir. Dış etkilerle fitratı bozulmamış bir insan, başka herhangi bir güdülemeye gerek kalmadan korunmaya muhtaç olan insanlara karşı duyarsız kalmaz. Eğer bir duyarsızlık varsa, fitrat bozulmuş demektir.

Yetime sahip çıkmak veya çıkmamak, *‘insana bakış’*ın bir ifadesidir. Yetime hor bakmak, onu itip kakmak’ insanlık onuruna ters düşen bir davranıştır. İslam, bütün insanî ilişkileri, insan onuruna yaraşır düzeyde tanzim eder. Allah Teala insana özel bir şeref lütfetmiş, onu diğer âlemlerin çoğundan üstün tutmuştur. Onun için insan onurunu zedeleyen her genel algı ve davranışın sonu, toplumun inancı ne olursa olsun, insanlık suçu olduğu için felaket olabilir. Örneğin, yüce Allah’ın, bolluk içinde iken yetimleri itip kakan, onlara insanca muameleyi reva görmeyip sorumluluklarını yerine getirmeyen, haksız yollarla miras yiyen Mekke müşrik toplumunu, ekonomik yönden kısarık sınıadığını görmekteyiz.¹⁰ Bunun nedenini başka şeylere bağlamak isteyenlere yüce Allah’ın cevabı şöyle olmuştur: *“Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz, yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik et-*

---

¹⁰ Fecr, 89/16.

miyorsunuz. Haram helâl demeden mirası yiyorsunuz. Malı aşırı biçimde seviyorsunuz.”¹¹

Ayette söz konusu edilen ekonomik sıkıntının sebebi, toplumun inançları değil, insan onuruna ters düşen ‘yetimi itip kakma’ ve ‘ikram etmeme’ tutumudur. Allah’ın bunca nimetlerine karşı, toplumun, yetimler için sergilediği bu olumsuz yaklaşım, ‘nankörlük’ olarak ifade edilmektedir.

2. Anne veya baba olmak: Babalık veya annelik bizatihi sorumluluk demektir. Baba, ölüm veya başka herhangi bir nedenle eşinden ayrıldığında, çocuk varsa, omzuna daha ağır ve ek sorumluluklar biner. Örneğin yeni bir evlilik düşündüğünde çocukların bakım, ahlâk ve terbiyesini dikkate almak zorundadır. Çocuğun psikolojisine, ahlâkına, terbiyesine olumsuzluk olarak yansiyacak açık belirtilerden uzak durması gerekir.

Bu gibi durumlarda annelerin sorumluluğu daha da fazladır. En çok mağduriyetler de annelerin çocuklarını ortada bırakıp evlenmeleri ile yaşanmaktadır. Basit hesaplarla çocukların yüzüstü bırakılması elbette doğru değildir. Çocuklara yansiyacak olumsuzlukları, en az baba kadar, annelerin de düşünmesi gerekir.

Kocası öldüğü halde çocuklarının başında bekleyen, onları büyüütüp yetiştiren, hayata hazırlayan, eğitimleriyle ilgilenip edep ve ahlâk öğreten dul kadınlardan Hz. Peygamber hep övgüyle bahsetmiştir.¹²

3. Akrabalık: Yetimler henüz kendi ayaklarının üzerinde duracak durumda olmadıkları için korunmaya muhtaçtırlar. Onları himaye etmek, en yakınından en uzağına doğru, öncelikle akrabalara düşer. Bunun fitrî boyutu olduğu kadar dinî, hukukî, sosyal ve ahlakî boyutu da vardır. Akrabalardan herhangi birinin yetim, kimsesiz veya muhtaç duruma düşmesi durumunda, her şeyden önce ona akrabalığın gereği olarak sahip çıkmak gerekir. Akrabalık bizatihi bireye bu sorumluluğu yükler. Onları kendi öz evlatları gibi yetiştirmeleri, kendilerine intikal eden miraslarını gerektiği şekilde korumaları, hatta gelişmesi yönünde gayret sarf etmeleri, akrabalığın gerektirdiği sorumluluklardır. Zira onların her bakımdan iyiliği, herkesin yararınadır. Kur’an’ın muhtaç olan

¹¹ Fecr, 89/17-20.

¹² *Ebû Dâvûd*, Edeb 130.

akraba ve yetimlere yönelik ‘yardım ve iyi muamele etme’ uyarıları da bu sorumluluğun dini temellerini oluşturur.

*“Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, **yakınlara, yetimlere, düşkünlere**, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya ve elinizin altında bulunan kimselere **iyilik edin**. Allah, kendini beğenip öğünenleri elbet sevmes.”¹³*

Bir baba çocuğuna karşı, onu nasıl helal kazançla beslemek, giyindirmek, barındırmak, eğitim imkânı sağlayıp meslek edin-dirmek ve büyüdüğünde evlendirmek gibi sorumluluklar taşıyorsa, yakınlık derecesi ne olursa olsun, yetimin bakım ve sorumluluğunu üstlenenler de, en azından dinen ve ahlâken aynı sorumlulukları taşır. Zira onun bakımını üstlenmeyi kabul etmekle, tek taraflı bir anlaşma ile bütün bu sorumlulukları kabul etmiş demektir. Artık bu noktadan itibaren anne veya baba sorumluluğunu benimsemek durumundadır. Örneğin, büyüdüğünde, vasi, yetimin iyi bir yuva kurmasına maddi ve manevî yönden yardımcı olmalı, denklik esaslarını da dikkate almak suretiyle, duygusal hislerine kapılıp kötü bir evlilik yapmasına meydan vermemelidir. Danışma ve fikir düzeyinde anne-baba, evladına ne kadar yardımcı oluyorsa, sorumluluğunu üstlendiği yetime de en az o kadar yardımcı olmalı, mihrini tam almasını, malının ve haklarının korunmasını sağlamalı, yaşı gelip dengini bulduğunda evliliğine mani olmamalıdır.

4. Dinî Mensubiyet: Aynı kaynaktan beslendikleri için İslamiyet’te olduğu gibi diğer ilahî dinlerde de yetimlere sahip çıkmak, mensuplarına emredilmiştir. Örneğin *“İsrailoğullarından, ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyin, anne babaya, yakınlara, **yetimlere, düşkünlere iyilik edin**, insanlarla güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin’ diye söz almıştık. Sonra siz, pek azınız müstesna, döndünüz; hala da yüz çevirip duruyorsunuz.”¹⁴* ayetinde aynı sorumlulukların, İsrail oğullarından da istendiği görülmektedir. Bunlar, imanın insana yüklediği, Allah ve resulünün bildirdiği, yönlendirdiği, teşvik ettiği, örneklediği sorumluluklardır. Dinî mensubiyetin getirdiği sorumluluklar, *‘Allah’a ve O’nun resulüne inandım’* diyen herkesi kapsar. Yetimin konumu

¹³ Nisa, 4/36.

¹⁴ Bakara, 2/83.

ne olursa olsun, burada belirleyici rol 'inanmış' olmaktır. Bu da hiçbir Müslümanın yetim olgusu ve sorunlarına karşı kayıtsız kalmamasını gerektirir.

Görüldüğü gibi Müslümanlar; yetimleri, öksüzleri ve tüm mazlum çocukları koruyup kollamakla yükümlüdürler. Kur'an'ın yirmi bir ayetinde, doğrudan veya dolaylı olarak yetimlerden bahsedilmiş olması ve Hz. Peygamber'in uygulamaları, İslam'ın yetimlere verdiği önemin bir ifadesidir.

Hz. Peygamber'in yetimlere gösterdiği şefkat ve merhamet örneği, bizim için bir model teşkil eder. O hayatı boyunca bütün insanlara, özellikle zayıflara ve yetimlere merhametli davranmış, yolunu takip edenlerden de aynı şeyi istemiştir.

Yapılan savaşlar sonunda şehit düşen sahabilerin yetim kalan çocuklarına ayrı bir ilgi gösterir, onları yalnız bırakmaz, ihtiyaçlarını karşılardı. Bazılarını da bizzat kendi himayesine alırdı.¹⁵ Kısacası o, "Öyleyse yetime kahretme, isteyene gelince, sakın onu geri çevirme ve her zaman Rabb'inin nimetlerini an!"¹⁶ ilâhî hitabının gereğini en iyi şekilde yerine getirmiştir.

5. Zenginlik: İnancı ne olursa olsun, zenginlik, insana, mensup olduğu topluma karşı birtakım sorumluluklar yükler. İslamiyet bu sorumluluklara 'ibadet' değeri vererek farklı bir boyut kazandırmıştır. Bütçeden muhtaç olan 'yetim ve düşkünlere' pay ayırma gibi genel ve toplumsal sorumluluğun yanı sıra, zenginlere, 'zekât' ve 'sadaka' gibi zorunlu ve gönüllü sorumluluklar da yüklemiştir. Dolayısıyla her Müslüman, zekâtını aktaracağı yerleri tasarlarken olsun, zekât harici gönüllü harcamalarında olsun, muhtaç olan yetim ve kimsesizleri hesaba katmak zorundadır.

"...bilin ki, ele geçirdiğiniz **ganimetin beşte biri** Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, **yetimlerin, düşkünlere** ve yolcularındır. Allah her şeyde Kadir'dir."¹⁷

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, Kitab'a, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) **yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere**

¹⁵ Bk. *Muvattâ*, Zekât 10.

¹⁶ *Duhâ*, 93/9-11.

¹⁷ *Enfâl*, 8/41.

ve kölelere **sevdiği maldan harcar**, namazı kılar, **zekâtı verir**... İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır!”¹⁸

C. DAVRANIŞLARA YÖNELİK SORUMLULUKLAR

1. Yetimlerin Bakımını Üstlenmek: Çocukların bakımı ağır ve büyük fedakârlık ister. Bunun içten duygularla yürütülmesinde fitrattan gelen sevgi bağının rolü büyüktür. Ana-baba seviyesinde olmamakla beraber, yakınlık derecesine göre, akrabalarda da bu fitrî bağdan doğan sevgiden kısmen bahsetmek mümkündür. Bu sebeple, yetime, öncelikle birinci derecedeki akrabaların sahip çıkması gerekir. Akrabalardan sahip çıkacak kimse yoksa bunu devlet veya talep edilmesi durumunda devletin uygun göreceği kimseler üstlenebilir.

Hz. Peygamber, suyunu ve yemeğini bir yetimle paylaşan her Müslüman, affedilemez bir günah işlemediği sürece, yüce Allah'ın ona cennetin kapılarını açacağını belirtmektedir.¹⁹ Ayrıca bizatihi kendisi, devlet başkanı sıfatıyla kimsesiz gençleri ortada bırakmamış, Suffe denilen yerde, bir manada kimsesizler yurdunda, eğitimlerine varıncaya kadar her şeyleriyle ilgilenerek onlara sahip çıkmıştır. Bu uygulama, ortada kaldıkları takdirde, yetimlere, devletin sahip çıkması gerektiğini gösterir.

Yetimin bakımını üstlenecek kimsenin zenginlik, kişilik ve dirayet olarak ona bakabilecek durumda olması da önemlidir. Hz. Peygamber, yönetim kabiliyetini zayıf gördüğünden dolayı²⁰ Ebû Zerr'e, yetim malına velilik yapmamasını önermiştir.²¹ Ayrıca akraba da olsa, yetim çocuklar, kendisiyle barışık olmayan, dayakçı, sadist, küfürbaz, içki ve kumar düşkünü insanlarla, insanlık dışı davranışlara ve şiddete maruz kalma gibi merhamet, sevgi ve şefkatten yoksun kalacağı ailelere verilmemelidir. Çünkü çocuk, dâhil olduğu ailede dayak, itme, tekmeleme, vurma, el-ayak kaldırma gibi bedensel; bağırma, küfretme, tersleme gibi sözlü şiddete; aşağılanma, açlık, iyi ve sağlıklı beslenememe gibi kötü muamelelere maruz kalmamalıdır.

¹⁸ Bakara, 2/177.

¹⁹ Tirmizî, Birr 14.

²⁰ Sindî, *Haşiye*, Kahira 1420/1999, III, 617, (Nesâî'nin Sünen'i ile birlikte).

²¹ *Ebû Dâvud*, Vesâya 4; *Nesâî*, Vesâya 10.

2. Yetimi Aileden Biri Olarak Algılamak: Yetimin bakımını üstlenmek iki şekilde olur. Birincisi bizzat aileye katmak suretiyle, diğeri de aileye katmadan yetim ve öksüzler yurdunda masraflarını karşılamak suretiyle olur.

Karşılıklı ilişkilerde, her yönüyle davranışlara ve dolayısıyla yetim çocuğun olumlu veya olumsuz gelişimine yansıyacak olan *'yetimi algılama'* meselesi son derece önemlidir.

Aileye dâhil edilecek yetim, diğer bireyler tarafından nasıl algılanmalı, konumu ne olmalıdır?.. İslam anlayışına göre yetim, algı olarak himayesi altında bulunduğu ailenin asli üyelerinden biridir. Hukuken olmasa da davranışsal olarak aynı haklara sahiptir. Diğerlerine nasıl davranılıyorsa ona da öyle davranılmalıdır. Yüce Allah yetimin *'onların bir kardeşi'* olduğunu, statü olarak öyle algılanması gerektiğini belirtmektedir. *"...Ve sana yetimleri sorarlar. De ki: "Onları ıslah etmek (yararlı kılmak) hayırlıdır. Eğer onları aranızda katarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir..."*²²

Bu kabul yetimin horlanmasını, dışlanmasını engelleyecektir. Yetimlerin, buldukları evde kendilerini bir sığıntı gibi hissetmemeleri gerekir. Sığıntı psikoloji ile büyüyenler güçsüz, zayıf ve cılız yetişir, bu nedenle güçlü ve yararlı bireyler olamazlar. Güçsüz birey ise topluma her zaman yüküdür, dezavantajdır.

3. Yetimlere İyi Davranmak: Toplumların yetim algısı, vicdanî ve ahlakî hatta insanî bir sorun olarak hayatî önem taşır. Yetim çocuklar, haklarını savunabilecek kimseleri olmadığı için bakımlarını üstlenen kimseler tarafından rahatlıkla kötü davranışlara maruz kalabilirler. Söz konusu kişiler, yetimleri himaye altına aldıkları için onları minnet altında bırakarak yaptıkları iyilikleri başlarına kakabilirler. Ya da ailenin diğer bireylerinden daha farklı bir muameleye tabi tutarak bu çocukları hem manevî hem de fiziksel açıdan ezebilirler. Oysa Allah Teala, yetimlere karşı merhametsizce davranmayı, onları itip kakmayı yasaklamış ve bu tür kötü davranışlar sergileyenleri kınamıştır:

*"Dini yalanlayanı gördün mü? İşte yetimi itip-kakan; yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen odur."*²³

²² Bakara, 2/220.

²³ Ma'ün, 107/1-3.

Bu ayet, herhangi bir dine inanmayan veya dini duyarlılıkları zayıf olan toplumlarda yetime ve yoksula bakışın olumsuz olacağı veya en azından içten ve samimi olmayacağını ifade eder. Bunun en bariz örneğini Observer Gazetesinin verdiği haberde görmekteyiz. Gazete, aralarında ünlü ilaç firmalarının da bulunduğu bir grup ilaç firmasının, AIDS ilacı için yaptıkları deneylerde yetim çocukları ‘laboratuar faresi gibi’ kullandığını yazdı.²⁴ Bu olay bize, toplumlar ne kadar modern olursa olsun, Allah ve ahiret inancının yer almadığı bir düşünce medeniyetinde insanî değerlerin yerli yerine oturtulamadığını göstermektedir.

Kur’an ahlâkında ise tüm onur kırıcı tavırların aksine yetim çocuklara karşı gönül alıcı, hoşgörülü, merhametli, hoşnut edici tavırlar ön görülür. “... yetimlere ve yoksullara iyilikle davranın, insanlara güzel söz söyleyin...”²⁵ ayeti bunu ifade eder. Müminler de Allah’ın bu emrini titizlikle yerine getirirler. Onların vicdan ve insanlık anlayışı, yardıma ve bakıma muhtaç çocuklara sahip çıkmayı, onlara ihtiyaçları olan maddî manevî her türlü ilgiyi göstermelerini sağlar. Hiçbir zaman yardımlarından dolayı onları ezmez, minnet altında bırakmaz ve onlardan maddî manevî çıkar elde etmeye çalışmazlar. Aksine tüm haklarını korur ve ellerinden gelen en mükemmel tavırları göstermeye çalışırlar. Müminlerin bu konuda gösterdikleri titizlik, Allah’a olan saygı ve korkularından, yüksek vicdan ve merhamet anlayışlarından kaynaklanır. Zira zayıfı himaye etmek, müminlerin önemli özelliklerindenidir.²⁶

4. Yetimlerle İlişkileri Empati Temeline Oturtmak: Yetimlere karşı davranış sergilemede İslam’ın ‘vicdan’a ve ‘şuur altı eğitimi’ne büyük önem verdiğini görmekteyiz. Örneğin Kur’an, yetimlerin mallarına dokunmamayı öğütlerken ‘helâl’i ‘haram’a değişmeyin ifadesi yerine, insanın fitratına hitap ederek ‘temiz’i ‘murdar’a değişmeyin ifadesini kullanmaktadır.²⁷ Zira ‘pis’, ‘mur-

²⁴ Observer Gazetesi, “AIDS İlacı Yetim Çocuklarda Denendi”, http://www.martiyazilim.com.tr/marti.php?vol=haberler/vaycanina/2004_2/observeraidsilaciyetimcocuklardadenendi.htm

²⁵ Bakara, 2/83.

²⁶ “Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.” İnsan, 76/8.

²⁷ وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا : “Yetimlere mallarını verin, ‘temiz’i ‘pis’ olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınızmiş gibi) yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahdır.” Nisa, 4/2.

dar' anlamına gelen '*habîs*' ifadesi tiksindirici bir anlam içermektedir.

Bireyin yetişmesinde sağlıklı bir iletişim kurmak son derece önemlidir. Meseleyi 'yetim' ve 'öksüz'ler açısından ele alacak olursak, yetimi hem anlamak, hem de onunla sağlıklı bir iletişim kurabilmek için Allah Teala insanlara verdiği nimetleri, içinde buldukları rahat ve huzurlu hayatı hatırlamalarını, geçmişteki yokluklarını ve geldikleri noktayı düşünerek empati kurmalarını ve buna bağlı olarak bir iç muhasebesi ile yetimlere karşı sorumluluklarını seve seve yerine getirmelerini istemektedir. Çünkü maddî getirisi olmayan, manevî eksenli eylemlere yönelmek her zaman kolay olmamaktadır. Onun için yüce Allah Hz. Peygamber'in şahsında insanlara, yetimlere şefkat göstermelerinin gereğine vurgu yaparken, kendisine yetimliğini ve yoksulluğunu hatırlatmaktadır. Bu hatırlatma ile yokluğu ve yetimliği yaşamış biri olarak yetim ve kimsesizleri en iyi kendisinin anlayabileceğine işaret etmektedir. Empati de ancak böyle kurulabilmektedir.

Unutmamak gerekir ki yetimlik; yalnızlığın, güçsüzlüğün, yardıma muhtaçlığın ifadesidir. Yetime yapılacak her türlü yardım ve desteğin övgüye ve mükâfata layık görülmesi, dünyevî bir karşılık beklenmeden yapıyor olmasındandır. Yetimin bakımını üstlenenin, yetimle bir akrabalığı yoksa, bu kişi, ilişkilerin daha düzenli ve sıcak yürümesinde büyük bir etken olan fitrî bağdan yoksun demektir. Böyle bir pozisyonda, ilişkilerde, aklın güçlendirilip egemen kılınması kaçınılmazdır. Çünkü duygusal bağın yokluğunu akıl dolduracak, yaşanan zorluk ve sıkıntılar, fitrî duygularla değil, manevî beklenti ve akıl gücüyle göğüslenecektir. Bu noktada empati iyi bir yardımcıdır. Hatta belki de en çok başvurulacak bir unsur olacaktır. Aile içi davranışların pozitif bir düzlemde yürümesi için şüphesiz birinci âmil iman olacaktır, ancak iman saiki her an aktif ve etkin olmayabilir. İmanın aktivitesi empati ile desteklendiğinde daha etkin bir işlev göreceği muhakkaktır. İlişkilerde empatinin temelini oluşturan Hz. Peygamber'in "*Sizden biriniz kendisi için istediğini başkası için de istemedikçe imanını kemale erdirmiş olamaz.*"²⁸ sözü her eylemin mihenk taşı olmalıdır.

²⁸ *Buhârî*, İmân 7; *Müslim*, İmân 71, 72; *Tirmizî*, Kıyâme 59; *Nesâî*, İmân, 19, 33.

Yüce Allah da yetimlerle olan ilişkilerin empati zeminine oturulmasını istemektedir. “*Arkalarında güçsüz çocuklar bırakıp ölecek olsalar, çocuklarının hali nice olur diye kaygı duyanlar, **yetimlere haksızlık etmekten korksunlar**, Allah'tan sakınsınlar ve doğru konuşsunlar.*”²⁹

Bu ayet son derece dikkat çekicidir. Yüce Allah yetimlere yapılan muamelenin aynı pozisyonda kendilerine veya kendi çocuklarına yapılmış olması durumunda nasıl bir vaziyet almış olacaklarını düşünerek hareket etmelerini istemektedir. Yüce Allah bununla da yetinmemekte; onlara Allah korkusunu da hatırlatmaktadır. Çünkü Allah korkusunun olmadığı bir yerde hiçbir şeyin garantisi olamaz. Davranışlarda hangi gücün egemen olacağını, neyin belirleyici rol oynayacağını kestirmek mümkün değildir. Bunun en canlı kanıtını, daha önce zikri geçen Observer Gazetesinin AIDS ilaçlarının yetim çocuklar üzerinde denenmesi ve onlara insan muamelesinin reva görülmemesi ile ilgili verdiği haberde görmekteyiz. Ayrıca ‘*Urla Barbaros Çocuk Köyü*’nde olup bitenler hakkında basına yansıyan haberleri de unutmamak gerekir.

5. Namus ve Canlarını Korumak: Yetimlerin, kimsesiz ve korumasız oldukları için *hırsızlık, kapkaç, cinayet, fuhuş ve uyuşturucu* gibi, karanlık işlerin hem faili ve hem kurbanı olarak daha çok kullanıldıkları bir gerçektir. Bu bataklıkları beslemek gibi en küçük toplumsal bir ihmâl söz konusuysa hiçbir fert Allah katında bunun sorumluluğundan kurtulamaz. Zira toplumların; *malı, canı, nesli, aklı ve dini* korumak gibi temel sorumlulukları vardır. Bunlar el birliği ile korunup muhafaza edilecek temel esaslardır. Onun için yetimlerin *mal, can, namus* ve *onurlarını* korumak, toplumun bütün bireylerinin sorumluluğundadır.

Yetim ve kimsesiz çocuklar, istismara müsait oldukları için insanî değerlerin yitirildiği toplumlarda her türlü insanlık dışı eylemler için denek olarak kullanılabilirler. Ferdî sorumluluklar çerçevesinde yetkililer, yetim çocukların himayesinin kime verileceğini çok iyi araştırmalı, kontrollerini iyi sürdürmelidirler. İyi niyet gösterisi arkasına sığınan art niyetlilerin de bulunabileceği ihtimalini hiçbir zaman göz ardı etmemeleri gerekir. Yetim çocukların ilaçlarda denek olarak kullanılması bu tezimizi

---

²⁹ Nisa, 4/9.

doğrular mahiyettedir. Çünkü söz konusu bu çocuklar, New York'taki Incarnation Children's Centre'da, bakımı üstlenilen, AIDS'e yol açan HIV virüsü taşıyan anasız babasız çocuklardı.³⁰

Söz konusu gazete, denenen ilaçların bazılarının son derece zararlı yan etkileri bulunan ilaçlar olduğunu, normalde bir çocuğun bir deneyde kullanılabilmesi için anne-babasının iznine ihtiyaç olduğunu, fakat çocuklar bakım altında olduğu için bu rolü New York yöneticilerinin üstlendiğini ve bu duruma izin verdiklerini yazdı.³¹ Ancak burada, İslamî değerlere göre anne-babanın dahi böyle bir izni verme hak ve yetkisinin bulunmadığını belirtmekte yarar var.

6. Zararlı Yayınlardan Korumak: Televizyonun, çocukların dimağlarına şekil veren başlıca güç olduğu herkesin malumudur. Artık ana-baba veya öğretmenden daha etkili sayılan televizyon, günlük yaşamın vazgeçilmez ögesidir. Ancak aile ilişkilerinde çok önemsenen teke tek ilişkileri yok ettiği de bir gerçektir. Televizyondaki korkunç görüntülere, korkuya ve saldırgan temalara yer veren, estetik ve insani değerlerden yoksun sahnelerin çocuklara verdiği zararlar ortadadır.

Yetim çocukların, zararlı dizilerden, diğer çocuklar gibi özenle uzak tutulması gerekir. Çocukların duygu ve davranışlarına zarar veren televizyondaki bazı dizi filmler, aynı zamanda aile ve çocuk ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir. Ayrıca aile yapısında farklılık bulunan çocukların gereksinimleri, aradıkları psiko-sosyal ve kültürel destekler, gelişim sürecinde diğer akranlarına göre başlıklar gösterir. Kamunun koruması altına alınmış yetiştirme yurtlarında barındırılan çocuk ve gençlerin, aile ortamı özlem ve beklentileriyle örtüşmeyen ve ülkemizin toplumsal bir yarası haline gelen 'sokak çocukları' olgusu ile onların içinde buldukları fizyolojik ve psikolojik duruma olumsuz etkileri olacak dizilerden uzak tutmak son derece önemlidir.

Bu noktadaki hassasiyetin önemini, Hz. Peygamber, '*Bir baba, çocuğuna güzel ahlak ve terbiyeden daha iyi bir miras bırakmış olamaz.*'³² sözleriyle dile getirmektedir.

³⁰ Observer Gazetesi, adı geçen internet sitesi.

³¹ Aynı yer.

³² *Tirmizî*, Birr 33.

7. Haklarını Koruyup Mallarına Sahip Çıkmak: Kur’an’da yetimlerin haklarının korunmasını emreden çok sert uyarılar var. Bu hakların; *mallarının korunması, gelişmesi yönünde tasarruflarda bulunulması, yetişmeleri konusunda gerekenlerin yapılması, yetiştiklerinde mallarının geri verilmesi, evliliklerinde adil davranılması* gibi hususlar olduğu söylenebilir. Bu meyanda Kur’an’da, yetimlerin mallarını faydalı ve iyi bir hale getirmenin hayırlı bir tasarruf olduğu ifade edilmektedir. Buna göre vasî, yetimin lehinde olmak kaydıyla malı üzerinde tasarrufta bulunabilir. **“Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın...”**³³ ayeti bunu ifade eder. Bir insanın harcama yetkisine sahip olduğu bir mülk üzerinde şahsî çıkarlarına yönelik hiçbir harcama yapmaması ise tamamen vicdanîdir.

Yetimlerin mallarının tesliminde sadece biyolojik olgunluk denen buluş çağının yeterli görülmeyip buna paralel olarak akli veya zekâ yaşı denen rüşt olgunluğuna erişmenin de şart koşulması,³⁴ yetimlerin haklarını korumaya yönelik gösterilen hassasiyetin bir ifadesidir.

Hayatın devam ettirilmesi için gerekli olan servetin, hiç bir zaman yeteneksizlere ve onu doğru dürüst kullanmayı başaramayacak ehil olmayan kişilere verilmemesi gerektiği, çünkü bu tür kişilerin serveti israf ederek toplumun ekonomik ve kültürel sistemini, uzun vadede de ahlâkî düzenini bozabileceği belirtilmektedir. Buna göre devlet, kendi servetlerini kullanmaya ehil olmayanların veya kötü yollarda kullananların, temel ihtiyaçlarını karşılamak şartıyla, servetlerinin idaresini ele alabilir.

‘Yetimlere mallarını veriniz.’ ifadesi, yetim malına göz dikmemeyi, sırası geldiğinde hiç zorluk çıkarmadan tam olarak vermeyi, bunu yapabilmek için de yetimlerin malını iyi korumayı ifade eder. Zira velinin elinde bulunsa da, sonuçta bu mal “yetimlerin malı”dır.

Yetimlerin malı verilirken de dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Örneğin iyisinin yerine kötüsünü vermek gibi bir yanlışın içine girmek doğru değildir. Özellikle vârisler arasında verimli arazilerinin yerine çorak araziye vermek, daha genel bir ifade ile aynı cins fakat kalite farkı olan mallarda düşük kaliteliyi

³³ En’âm, 6/152.

³⁴ Nisa, 4/ 6.

vermek, aynı şekilde tamamını veya bir kısmını kendi malına katmak suretiyle mallarını yemek gibi bir yanlışa düşmek, yetimin malını koruma sorumluluğunun ihlali demektir. Kuşkusuz bunların tümü büyük günahdır. Allah Teala bunlardan sakındırmaktadır.

Yetim malı yemek ne kadar kötü ve büyük günah ise, onları korumak da o derece sevaptır. Onun için her insanın, çevresinde bulunan yetim ve öksüzleri görüp gözetmesi ve kendileri sahip çıkabilecek seviyeye gelinceye kadar mallarını koruması, dinî ve aynı zamanda insânî bir görevdir.

*“İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfü ile zenginleştirir. Allah lütfü bol olandır, bilendir.”*³⁵ ayeti bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bir de bakımı üstlenilen çocuklar büyüyüp evlendirilmek istendiğinde yüce Allah velinin âdil olmasını istemektedir. Arada büyük yaş farkı olup bir yetimi sırf malından dolayı nikâhlamak isteyen olursa, kızın da gönlü yoksa böyle bir evliliğe Allah müsaade etmemektedir.³⁶

Bazen de malına ortak olduğu, ancak bazı sebeplerden dolayı evlenmek istemediği, bununla beraber malını kaybetmemek için başkasıyla evlenmesine de müsaade etmediği yetim kızlar olur. Allah Teala böyle bir davranışı da yasaklamaktadır.

8. Yetim Malı Yememek: Cahiliye döneminde; yetimlerin mallarına el koymak ve onları ezmek suç sayılmıyordu. Esasen ‘hak’ için sadece ‘kuvvetli olma’yı ölçü alan ve ‘kuvvetli olan haklıdır’ felsefesini esas alan her ideolojide durum aynıdır.

Modern toplumlarda bile bunca yasal tedbirlere, mümeyyiz olmayanların mallarını korumaya yönelik bunca devlet kuruluşuna rağmen, yetimlerin malları birçok vasi tarafından çeşitli yollarla ve türlü hilelerle maalesef yenmektedir. Bu konuda yürürlükteki kanunların, yaptırımların, göstermelik gözetimlerin yararı olamamaktadır. Problemin çözümünde kesin olarak tek bir şeyin yararı olabilir, o da ‘takva’ dediğimiz ‘dinî duyarlılık’tır. Vicdanlar üzerinde içsel gözetimin tek güvencesi budur. Yasalar etkinlikle-

³⁵ Nûr, 24/32.

³⁶ Nisa, 4/127.

rini ancak bu aşamadan sonra gösterebilir. Çünkü sınırları bilen, vicdanları gözetten bir gücün varlığına inanılmadıkça bu kanun ve düzenlemelere hassasiyetle uyulmamaktadır.

İslam'ın yetimin malını koruma önlemleri dünyevî tedbirlerle sınırlı değildir. Bir eylemin sergilenişinin maddî ve manevî birçok etkeni vardır. Hukuku ilgilendiren bir eylemse hukukî müeyyidesi, hukuk kapsamına girmiyorsa toplum tarafından algılanışı, fâilin ahlakî yönü, aldığı eğitim, kültürel algılama vs., bütün bunların olumlu veya olumsuz yönde eyleme etkileri vardır. Dolayısıyla yetime karşı sergilenecek tavırların, eylemin niteliğine göre çeşitli boyutları vardır. Onun için yüce Allah yetim malı yemenin uhrevî yönünü ortaya koyarak eylemlerin şekil ve tayinine yön vermektedir. Yetim malı yiyenler bu dünyada onu bir kâr, bir kazanım olarak görebirirler. Ancak gerçek öyle değildir. Kur'an onu *'midelere giren bir ateş'* ve *'çalgın ateşe götüren bir araç'* olarak ifade etmektedir.³⁷

Allah Teala Kur'an'da zengin olanın yetim malına karşı iffetli davranmasını, ancak fakir olanın eğer gerekirse yetimin malından belirtilen ölçülere uygun olarak harcama yapabileceğini bildirmektedir. Hz. Peygamber de fakir olup yetime bakan birisine, yetimin malından yiyebileceğini, ancak bunu yaparken israfa kaçmamasını, aceleci davranmamasını ve kendine de mal etmemesini tembih etmiştir.³⁸ Yetim malı yemekten maksat; onların mallarına sahip çıkmamak, haklarını yemektir. Yoksa aralarında yetim bulunan bir aileyi ziyarete gidildiğinde onların ikramlarını kabul etmemek yahut onlara yapılan işlerin karşılığını almamak değildir.

İslam inancı ve değerler sistemine göre, *'yetim malı yemek', 'şirk koşturmak, sihir yapmak, insan öldürmek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftira atmak, ana babaya âsi olmak'* gibi helâk edici *'büyük günahlar'* kategorisinde yer almaktadır.³⁹

Özet olarak yetim malı yemenin, insanları ve toplumları mahvedici büyük günahlardan olduğunu, akıl ve mantık ölçülerinde düşünüldüğünde de yetim malı yemenin ne kadar kötü bir şey olduğunu; anası-babası ölmüş, küçük yaşta ve bakıma muhtaç

³⁷ Nisa, 4/10.

³⁸ *Ebû Dâvûd*, Vesâya 8; *Nesâi*, Vesâya 11.

³⁹ *Buharî*, Vesâya, 23, Hudûd 44; *Ebû Dâvûd*, Vesâya 10; *Nesâi*, Tahrîm 3.

bir vaziyette kalmış, henüz kendisine miras kalan malı çekip-çeviremeyecek durumda ve çaresiz bir yetimin malını yiyenlerin bu dünyada onmayacakları gibi, öbür dünyada da büyük cezaya çarptırılacaklarını söylemek mümkündür.

SONUÇ

İnsanoğlu, sorumluluklarının ağırlığına paralel olarak uzun bir çocukluk dönemi geçiren tek varlıktır. İnsanın kendisinden beklenen görevlerin üstesinden gelebilmesi için güçlü, sağlıklı ve yararlı bir kişilikle yetişmesi gerekir. Bu da ancak sevginin, merhamet ve şefkatin, her türlü fedakârlığın esirgenmediği sağlıklı bir ortamda, iyi bir eğitim alarak yetişmekle mümkündür. Bu fedakârlığı en iyi şekilde gösterebilecek kişilerse ana babalardır. Ancak henüz kendi ayakları üzerinde duramayan yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklar, fiziksel bakım ve korumanın yanı sıra bu eğitim ve destekten yoksundurlar. Onlara bu manada her türlü yardım ve desteği sağlamak insanî bir görevdir. Çünkü insan olmak başlı başına sorumluluk gerektiren bir konumdur. Bu konum öncelikle akraba yetimlerinin, sonra mensubu bulunduğu toplumun, daha sonra bütün dünya yetimlerinin sorunlarına karşı duyarlı olmayı gerektirir.

Yetimlik olgusuna sahip çıkmak veya çıkmamak, *'insana bakış'*ın bir ifadesidir. *'Yetime hor bakmak, onu itip kakmak'* insanlık onuruna, Allah'ın insana bahşettiği *'en şerefli yaratık'* payesine ters düşen bir davranıştır. Yaratıcının, insanın onurunu zedeleyen tutum ve algıları cezasız bırakmayacağı açıktır.

Yetim ve öksüzleri himaye etmek en yakınından en uzağına doğru öncelikle akrabalara düşer. Akrabalık bizatihi bireye bu sorumluluğu yükler. Bunun fitrî boyutu olduğu kadar dinî, hukukî, sosyal ve ahlâkî boyutu da vardır.

Yetim ve öksüzlere sahip çıkmak aynı zamanda Müslüman olmanın da bir gereğidir. Çünkü imanın insana yüklediği, Allah ve resulünün bildirdiği, yönlendirdiği, teşvik ettiği, örneklediği bir sorumluluktur. Yetimin konumu ne olursa olsun, burada belirleyici rol *'inanmış'* olmaktır. Bu da hiçbir Müslümanın yetim olgusu ve sorunlarına karşı kayıtsız kalmamasını gerektirir.

Bir baba çocuğuna karşı, onu nasıl helal kazançla beslemek, giyindirmek, barındırmak, eğitim imkânı sağlayıp meslek edin-dirmek ve büyüdüğünde evlendirmek gibi sorumluluklar taşıyor-

sa, yakınlık derecesi ne olursa olsun, yetimin bakım ve sorumluluğunu üstlenenlerin de, en azından dinen ve ahlâken aynı sorumlulukları taşıdıklarını unutmamaları gerekir.

Yetimin bakımını üstlenecek kimselerin problemlili bir kişiliğe sahip olmaması gerekir. Akraba da olsa, yetim çocuklar, kendisiyle barışık olmayan, dayakçı, sadist, küfürbaz, içki ve kumar düşkünü insanlarla, insanlık dışı davranışlara ve şiddete maruz kalma gibi merhamet, sevgi ve şefkatten yoksun kalacağı ailelere verilmemelidir. Kur'an ahlâkında tüm onur kırıcı tavırların aksine, yetim çocuklara karşı gönül alıcı, hoşgörülü, merhametli, hoşnut edici tavırlar ön görülür.

İslam anlayışına göre yetim, algı olarak himayesi altında bulunduğu ailenin aslı üyelerinden biridir. Bu kabul yetimin horlanmasını, dışlanmasını engelleyecektir. Yetimlerin, kendilerini bir sığıntı gibi hissetmemeleri gerekir. Sığıntı psikolojisi ile yetişenlerin kişilikleri zayıf olur. Güçsüz birey ise topluma her zaman yüküdür. Bu nedenle güçlü bir kişilikle yetişmeleri için yetimlere yapılan iyiliklerden dolayı hiçbir zaman onları ezme, minnet altında bırakma ve onlardan maddî manevî çıkar elde etmeye çalışmak gibi bir hesabın içine girmemek gerekir. Toplumun bu yönde eğitmek devletin görevidir. Dinî ve ahlâkî duyarlılıkların geliştirilmesi bu eğitimin bir parçası olmalıdır.

Yetimlere yönelik sağlıklı bir ilişki ve iletişim kurabilmek için topluma empatik bir bakış açısı kazandırmak da son derece önemlidir. Bu noktada, *“Arkalarında güçsüz çocuklar bırakıp ölecek olsalar çocuklarının hali nice olur diye kaygı duyanlar, yetimlere haksızlık etmekten korksunlar, Allah'tan sakınsınlar ve doğru konuşsunlar.”*⁴⁰ ayeti ve Hz. Peygamber'in *“Sizden biriniz kendisi için istediğini başkası için de istemedikçe imanını kemale erdirmiş olamaz.”*⁴¹ sözü, her eylemin kıstası olmalıdır. Unutmamak gerekir ki yetimlik; yalnızlığın, güçsüzlüğün, yardıma, ilgiye ve şefkate muhtaçlığın ifadesidir. Aile içi davranışların sağlıklı bir düzlemde yürümesi için şüphesiz birinci âmil iman olmalıdır, ancak iman motivasyonu her an aktif ve etkin olmayabilir. İmanın aktivitesi empati ile desteklendiğinde daha etkin bir işlev göreceği kesindir.

⁴⁰ Nisâ, 4/9.

⁴¹ *Buhârî*, İmân 7; *Müslim*, İmân 71, 72; *Tirmizî*, Kıyâme 59; *Nesâî*, İmân, 19, 33.

Yetimlerin, kimsesiz ve korumasız oldukları için hırsızlık, kapkaç, cinayet, fuhuş, uyuşturucu gibi karanlık işlerde suçta itildikleri bilinen bir gerçektir. Bu konuda en küçük toplumsal bir ihmal söz konusuysa hiçbir fert Allah katında bunun sorumluluğundan kurtulamaz. Zira toplumların; *malı, canı, nesli, akli* ve *dini* korumak gibi temel sorumlulukları vardır. Bunlar el birliği ile korunup muhafaza edilecek temel esaslardır. Onun için yetimlerin hem mal, hem can ve hem de namuslarını korumak, toplumun bütün bireylerinin sorumluluğundadır.

Bu noktada ferdi sorumluluklar çerçevesinde yetkililer yetim çocukların himayesini kime vereceklerini çok iyi araştırmalı, kontrollerini iyi sürdürmelidirler. İyi niyet gösterisi arkasında sığınan art niyetlilerin de bulunabileceği ihtimalini hiçbir zaman göz ardı etmemek gerekir.

Televizyonun, çocukların dimağlarına şekil veren başlıca güç olduğu herkesin malumudur. Artık ana-baba veya öğretmenden daha önemli sayılan televizyon, günlük yaşamın vazgeçilmez öğesidir. Televizyondaki korkunç görüntülere, korkuya ve saldırgan temalara yer veren, estetikten yoksun sahnelerin çocuklara verdiği zararlar ortadadır. Yetim bakıcılarının bu noktada daha hassas davranmaları gerekir.

Yetim malı yemek, haklarını gasp etmek helak edici büyük günahlardan biri olarak kabul edilmiştir. Yetim malı yiyenler bu dünyada onu bir kâr, bir kazanım olarak görebirler. Ancak Kur'an onu '*midelere giren bir ateş*' ve '*çılgın ateşe götüren bir araç*' olarak ifade etmektedir. Yetim malı yemek ne kadar kötü ve büyük günah ise, onları korumak da o derece sevaptır. Onun için her insanın çevresinde bulunan yetim ve öksüzleri görüp gözetmesi ve kendileri sahip çıkabilecek seviyeye gelinceye kadar mallarını koruması, dinî ve aynı zamanda insanî bir görevdir.

Modern toplumlarda bile bunca yasal tedbirlere, mümeyyiz olmayanların mallarını korumaya yönelik bunca devlet kuruluşuna rağmen, yetimlerin malları birçok vasi tarafından çeşitli yollarla ve türlü hilelerle maalesef yenmektedir. Bu konuda yürürlükteki kanunların, yaptırımların, göstermelik gözetimlerin yararı olamamaktadır. Problemin çözümünde kesin olarak tek bir şeyin yararı olabilir, o da 'takva' dediğimiz 'dinî duyarlılık'tır. Vicdanlar üzerinde içsel gözetimin tek güvencesi budur. Yasalar etkinliklerini ancak bu aşamadan sonra gösterebilir. Çünkü sırları bilen,

vicdanları gözetemeyen bir gücün varlığına inanılmadıkça bu kanun ve düzenlemelere hassasiyetle uyulmamaktadır.

Yetimin bakımını üstlenmek iki şekilde olur. Birincisi bizatihi aileye katmak suretiyle, diğeri de aileye katmadan yetim ve öksüzler yurdunda masraflarını karşılamak suretiyle olur. Bu bağlamda ‘Manevi Evlat Projesi’ ve ‘Yetim Çocuklar Fonu’ gibi, Islamic Relief⁴² örneğinde bir hizmet ağı sürdürülebilir. Manevi Evlat Projesi ayda belirli meblağlarla bir çocuğa yardım etme ve onun temel ihtiyaçlarını karşılama şeklinde olmaktadır. Yetim Çocuklar Fonu ise yetim çocukların ve ailelerinin daha iyi bir hayat standardına ulaşmaları için sağlık ve eğitim imkânlarının finanse edilmesine yönelik bir faaliyettir. Bu proje, bağış yapan kişiye, Manevi Evlat Projesinin aksine bu fona gönülden geçen oranlarda bağışta bulunma imkânı vermektedir.

---

⁴² <http://www.islamicrelief.de/tr/index.php?site=artikel7>

KAYNAKÇA

Ebû Dâvûd, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenu Ebî Dâvûd*, İstanbul ts.,.

el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b İsmail, *el-Câmi'u's-sahih*, İstanbul ts, 1315'den ofset.

en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb, *Sünenu'n-Neseî*, Beyrut ts.

es-Sindî, Ebu'l-Hasan Nureddin b. Abdülhâdî, *Hâşiye 'ala's-Süneni'n-Nesâî*, (en-Neseî: es-Sünen ile bir arada), nşr. Muhammed Emin Demec, Beyrut ts.

Hâkim, Muhammed b. Abdillâh Ebû Abdillâh en-Niysâbüri, *el-Müstedrek alâ's-Sahihayn*, th., Mustafâ Abdulkadir 'Atâ, Beyrût 1411/1990.

http://www.martiyazilim.com.tr/marti.php?vol=haberler/vaycanina/2004_2/observeraidasilaciyetimcocuklardadenendi.htm

İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mûkerrem, *Lisânü'l-arab*, Beyrut ts.

İbnü'l-Esir, Mecduddin Ebû's-Sa'adât İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi ğaribi'l-hadîs ve'l-eser*, th., Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Muhmûd Muhammed et-Tanâhî, Beyrut ts.

Kur'an-ı Kerim.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, th. M.Fuâd Abdülbâkî, Beyrut 1406/1985.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnü'l Haccâc el- Kuşeyrî, *Sahihu Müslim* (el-Câmiü's sahih), nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, İstanbul ts. ofset.

TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988.

Tirmizî, Ebû İsâ, *el-Câmiü's-sahih* (Sünenu't-Tirmizî), Beyrut ts.